

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل‌های هندسی در دوره پیش‌دبستانی با اهداف

راهنمای برنامه این دوره در ایران^۱

Examining the Compatibility of the Educational Content of Geometric Shapes in the Level of Preschool with the Goals of the Curriculum Guide of this Level in Iran

N.Imani, M.Mohsenpour(P.H.D), S.Gholam Azad(P.H.D)

نسیم ایمانی^۲، دکتر مریم محسن پور^۳، دکتر سهیلا غلام آزاد^۴

Abstract: The aim of the present study was to investigate the educational activities of the preschool mathematics books regarding geometric shapes using documentary method. For the analysis, we used the document published in 1396 (2017) by the Ministry of Education in Iran for preschool level., as well as the zero, first and second level of the revised Van Hiele Model (Clementes and Batista, 1992) including Pre-recognition, Syncretic and analysis as the criteria. At first level, 10 criteria for analyzing activities of geometry shapes from the first three levels of the revised Van Hiele Model (Clementes and Batista, 1992) extracted. Then five textbooks which were recommended by Education Growth Bibliography, Welfare Organization and several preschool centers selected and their geometric shapes content evaluated according to the 10 extracted criteria. Results showed the highest frequency of educational activities belonged to level one and the lowest frequency belonged to zero level of the revised Van Hiele model. The study concluded that the content of the preschool mathematics books needs to be revised and the educational activities of higher level than two recommended to be transferred to higher grade mathematics textbooks.

چکیده: هدف پژوهش حاضر، تحلیل محتوای آموزش شکل‌های هندسی دوره پیش‌دبستانی با توجه به «محور تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی‌های آن‌ها» از راهنمای برنامه پیش‌دبستانی، منتشر شده در سال ۱۳۹۶ بود. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی از گونه آسنادی بود. ابتدا ۱۰ معیار تحلیل فعالیت‌های آموزش هندسه از سه سطح نظریه بازبینی‌شده فن‌هیلی توسط کلمنتس و باتیستا، شامل «پیش‌تشخیصی»، «وفتق‌دهنده» و «تحلیل» استخراج شد. سپس پنج کتاب از سه منبع کتابنامه رشد آموزش و پرورش، بخش‌نامه سازمان بهزیستی و توصیه مراکز پیش‌دبستانی انتخاب و فعالیت‌های مربوط به شکل‌های هندسی آن‌ها بر اساس معیارهای مستخرج، مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد بالاترین درصد فراوانی فعالیت‌های آموزشی به معیارهای سطح یک (وفتق‌دهنده) و کمترین آن به معیار سطح صفر (پیش‌تشخیصی) اختصاص یافت. در مجموع، محتوای شکل‌های هندسی کتاب‌های آموزشی پیش‌دبستانی نیاز به بازنگری دارد و توصیه می‌شود فعالیت‌های آموزشی سطح بالا به کتاب‌های پایه‌های بالاتر انتقال یابد.

Keywords: Geometric Shapes, Preschool Level, Educational Program Guide, Van Heile Model.

واژگان کلیدی: شکل‌های هندسی، دوره پیش‌دبستانی، راهنمای برنامه آموزشی، نظریه فن‌هیلی.

^۱ مقاله حاضر از نوع پژوهشی است. تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۷/۲۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۰۵

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران:

imanasim457@gmail.com

^۳ استادیار گروه روانشناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

m.mohsenpour@alzahra.ac.ir

^۴ استادیار آموزش ریاضی، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.

azad_s@yahoo.com

بیان مسئله و چارچوب نظری

آموزش هندسه، به‌منزله هسته علوم و ریاضی در سنین اولیه کودکی، سودمندی زیادی را برای آینده کودکان به همراه می‌آورد (کلمنتس و ساراما، ۲۰۱۱). با این وجود، مفاهیم آموزشی هندسه نسبت به مصادیق موضوع هندسه در دنیای واقعی بسیار انتزاعی می‌نماید (سیا، ۲۰۱۵). به طور کلی چهار هدف برای محتوای هندسه در نظر گرفته شده است که شامل شکل‌ها و خواص آن‌ها^۱، مکان‌یابی^۲ بویژه در زمینه مختصات هندسی، تبدیل‌های هندسی^۳ و تجسم^۴ می‌شود (فن‌دویل^۵، ۲۰۰۱). آموزش شکل‌های هندسی، فراتر از حفظ کردن طوطی‌وار اسم شکل‌های^۶ رایج و تشخیص آن‌ها بوده و نیازمند یادگیری مهارت‌های متنوع مرتبط با شکل‌ها است (جانگ و کاندرومن^۷، ۲۰۱۷). با وجود نقش بنیادین هندسه و استدلال فضایی در یادگیری ریاضی و سایر موضوعات و با عنایت به آن که هندسه راهی برای تأمل در محیط فیزیکی و تفسیر آنچه در محیط اطراف روی می‌دهد، محسوب می‌شود، مشاهده‌ها نشان‌دهنده آن است که معلمان، زمان کمتری را صرف آموزش هندسه به کودکان می‌نمایند (کلمنتس، ۲۰۰۴).

آشنا کردن کودک با مفاهیم پایه هندسی از گام‌های موثر در آموزش دوره پیش‌دبستانی محسوب می‌شود. کودک باید بداند چطور، چه موقع و کجا آموخته‌های خود را در زندگی واقعی به کارگیرد. چنانچه کودکی بدون کسب مهارت‌های هندسی لحاظ‌شده در برنامه پیش‌دبستانی وارد مدرسه شود، این امر عقب‌افتادگی تحصیلی، از دست رفتن اعتمادبه‌نفس و شکست آموزشی کودک را در پی خواهد داشت (اینان و دوغان‌تمور^۸، ۲۰۱۰). در واقع، آموزش هندسه در دوره پیش‌دبستانی، سهم بسزایی در پیشرفت

---

¹ Clements & Sarama

² Seah

³ shapes and properties

⁴ Location

⁵ Transformation

⁶ Visualization

⁷ Van de Walle

⁸ Figures

⁹ Jung & Conderman

¹⁰ Inan & Dogan-Temur

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

تحصیلی کودکان در آینده دارد (میلبرن، لونینگان، دفلوریو و کلین^۱، ۲۰۱۸) و کودکان پیش دبستانی با داشتن فرصت یادگیری بر پایه برنامه درسی چالشی تر، قادر می شوند تا به سطوح بالای درک ریاضی برسند (کاسا، فرمندر، گوین و کارول^۲، ۲۰۱۷). از سوی دیگر در ایران از جمله مسایل معمول در همه پایه های تحصیلی، اُفت تحصیلی ناشی از عدم یادگیری هندسه است (لیاقتدار، عریضی، امینی و صدرارحامی، ۱۳۹۰) که این عدم یادگیری و درک نادرست مفاهیم هندسه، به نوبه خود می تواند عامل ناامیدی معلم و یادگیرنده باشد (کانلی^۳، ۲۰۱۰). بنابراین، ضروری است نحوه آموزش هندسه از همان سنین اولیه کودکی مورد توجه قرار گیرد (کلمنتس، ۲۰۰۴).

در آموزش هندسه دو هدف همواره مورد توجه است که اولی رشد تفکر هندسی و دومی رشد درک مفاهیم هندسی است. برای درک عمیق تر چگونگی کمک به این رشد و درک، فن هیلی^۴ها (۱۹۵۷) نظریه ای تبیین کردند که یکی از شناخته شده ترین نظریه ها در مورد سطوح رشد تفکر هندسی است. بر اساس سند «اصول و استانداردها برای ریاضیات مدرسه ای»^۵ نیز هندسه با درک یادگیرنده از شکل ها و ساختارهای هندسی^۶، چگونگی تحلیل خصوصیات و روابط بین شکل ها^۷، ایجاد و دستکاری بازنمایی های شکل های دو بُعدی و سه بُعدی^۸ و بررسی اشیاء از دیدگاه های مختلف و تجسم فضایی^۹، الگوسازی هندسی و استدلال فضایی ریاضی^{۱۰} در جهان واقعی، همراه است (شورای ملی معلمان ریاضی^{۱۱}، ۲۰۰۰).

¹ Milburn, Lonigan, DeFlorio & Klein

² Casa, Firmender, Gavin & Carroll

³ Connolly

⁴ Van Hiele

⁵ Principles and Standards for School Mathematics

⁶ Geometric Shapes and Structures

⁷ Analyze their Characteristics and Relationships

⁸ Two- and three-dimensional Shapes

⁹ Spatial Visualization

¹⁰ Modeling and Spatial Reasoning

¹¹ National Council of Teachers of Mathematics (NCTM)

پژوهش‌های زیادی در حوزه آموزش هندسه به کودکان انجام شده است (زارانیس و سایندی^۱، ۲۰۱۷) و کشورها در گستره جهانی، به دنبال تعیین جایگاه مبحث هندسه در آموزش دوره پیش‌دبستانی هستند (اینان و دوغان‌تمور، ۲۰۱۰). در ایران، راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره پیش‌دبستانی (۱۳۹۶) ذیل اهداف محتوایی آموزش مهارت‌های ذهنی، به آموزش هندسه در چهار محور «درک مفاهیم فضایی»، «درک اشیاء و شکل‌ها (چهارگوش، گردی و سه‌گوش) و تمایز ویژگی‌های آن‌ها»، «دسته‌بندی کردن بر اساس دو تا سه ویژگی (اندازه، شکل، رنگ)» و «تشخیص رابطه کل و جزء» اشاره کرده است. با این حال در این راهنما «محور تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی‌های آن‌ها (چهارگوش، گردی و سه‌گوش)»، به طور ویژه برای آموزش شکل‌های هندسی در نظر گرفته شده است. با توجه به اهمیت آموزش هندسه، بویژه شکل‌های هندسی در سال‌های کودکی، بررسی محتوای آموزشی این دوره ضروری است.

از جمله عناصر نظام آموزشی که برنامه درسی در آن تجلی پیدا می‌کند، کتاب درسی است. در ایران، تحلیل کتاب درسی برای بررسی وضعیت برنامه درسی انجام گرفته و روشی جهت فعالیت در زمینه یادگیری محسوب می‌شود (لطفی، ۱۳۹۰). ارایه کتاب درسی با روش آموزش برنامه‌ای، می‌تواند جبرانی برای تخصص کم و توانایی نامطلوب آموزگار تلقی شود (بازرگان، ۱۳۹۴). جریان تولید کتاب درسی به‌عنوان یکی از منابع حیاتی آموزشی و ابزاری برای پیاده‌سازی برنامه درسی، انجام پژوهش‌های فراوان و دقیقی را می‌طلبد (محمود^۲، ۲۰۰۹). بنابراین محتوای کتاب‌های درسی لازم است تا حد امکان دقیق نگاشته و همسو با اهداف نظام آموزشی تدوین شود و بری از هرگونه نقص باشد (کبیری، ۱۳۹۲) و از این نظر، لازم است به کیفیت همه کتاب‌های آموزشی دوره پیش‌دبستانی از جمله ریاضی، توجه ویژه‌ای شود. محتوای کتاب ریاضی می‌تواند بر نحوه یادگیری درس ریاضی تاثیر بگذارد (ملور، کلارک و اسین^۳، ۲۰۱۸). بدین سبب، ارزیابی کیفیت کتاب‌های ریاضی این دوره و تحلیل کیفی محتوای آن‌ها، برای

---

¹ Zaranis & Synodi

² Mahmood

³ Mellor & Clark & Essien

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

ارتقای برنامه آموزشی دوره پیش دبستانی از اهمیت پژوهشی برخوردار است. این در صورتی است که مراجعه به بازار کتاب و بررسی شمار تیراژ کتابها معلوم کرده در بیش از دو دهه اخیر، تقاضا برای تولید محتوای آموزشی برای این دوره، در ایران افزایش یافته و در این بین، بالا بودن انواع کتابهای آموزشی در حوزه ریاضی، مشهود است. ولی به دلیل رسمی نبودن این دوره، به طور طبیعی نظارت جدی بر این تولیدها نبوده و اکثر آنها، ترجمه یا اقتباس هستند که با مراجعه به کتابنامه رشد مربوط به وزارت آموزش و پرورش، سازمان بهزیستی و ناشران خصوصی/ تجاری، می توان فهرست کتابهای منتشرشده ریاضی را در هر سال، مشاهده نمود. البته به گفته فضلی (۱۳۹۶)، طراحی و تدوین این کتابها به طور نامتمرکز (در سطح تمام استانهای کشور) و در چارچوب "راهنمای برنامه و فعالیتهای آموزشی و پرورشی دوره پیش-دبستانی"، صورت می گیرد.

با وجود اهمیت این دوره، بررسی پیشینه پژوهشی در ایران نشان می دهد که هنوز پژوهشهای انجام شده اندک هستند. برای نمونه، درباره تحلیل فعالیتهای آموزش شکل های هندسی در دوره پیش دبستانی، خانی (۱۳۹۴) و کربلایی محمدحسن، (۱۳۹۸) در پژوهشهای خود، به تحلیل مبحث هندسه در کتابهای آموزشی دوره پیش دبستانی، پرداختند و میزان تخصیص این کتابها را به مفاهیم و شکل های هندسی، بررسی کردند. اما وضعیت کتابها در این حیطه را به طور دقیقی شرح نداده اند.

در این راستا، با توجه به ضرورت و اهمیت تحلیل کتابهای دوره پیش دبستانی، دو پرسش زیر مطرح شدند:

- معیارهای تحلیل فعالیتهای آموزشی بر پایه محور «تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی های آنها (چهارگوش، سه گوش و گردی)» کدام اند؟
- وضعیت فعالیتهای آموزش شکل های هندسی در کتابهای ریاضی دوره پیش دبستانی طبق معیارهای مستخرج، چگونه است؟

به‌طور کلی برای پژوهش در زمینه یادگیری هندسه و شکل‌های هندسی، چهار مدل نظری توسط برونر، دیینز^۱، پیازه و فن‌هیلی^۲ وجود دارد (امیری، ۱۳۹۲). عمده پژوهش‌ها بر پایه دو رویکرد سنتی نظریه رشد شناختی پیازه (۱۹۶۷) و رشد تفکر هندسی مطرح‌شده در نظریه فن‌هیلی (۱۹۸۶) شکل گرفته است (آکتاس‌آرناس و اصلان^۳، ۲۰۱۰). نظریه فن‌هیلی^۴ یکی از پُرطرفدارترین و شناخته‌شده‌ترین نظریه‌ها در آموزش و سطوح رشد تفکر هندسی به حساب می‌آید. بر اساس نظریه فن‌هیلی، تفکر هندسی افراد در پنج سطح شکل می‌گیرد و این رشد، سلسله‌مراتبی است. این سطوح شامل «سطح تشخیص یا دیداری»^۵، «سطح تحلیل»^۶، «سطح استنتاج غیررسمی»^۷، «سطح استنتاج رسمی»^۸ و «سطح دقت»^۹ است (فن‌هیلی، ۱۹۵۹). نظریه فن‌هیلی (۱۹۵۷)، چگونگی تفکر و نوع تفکر هندسی را تبیین می‌کند و به میزان دانش آنان نمی‌پردازد. از ویژگی‌های این نظریه، عدم وابستگی آن به سن و رشد است و پیشرفت افراد در بین سطوح، بیشتر به غنای تجربیات آموزشی آن‌ها در رابطه با هندسه، بستگی دارد. پس از این نظریه، هافر^{۱۰} (۱۹۸۱) پنج مهارت را بر اساس این پنج سطح معرفی کرد که شامل مهارت‌های «دیداری»^{۱۱}، «کلامی»^{۱۲}، «ترسیمی»^{۱۳}، «منطقی»^{۱۴} و «کاربردی»^{۱۵} هستند. هر یک از این مهارت‌ها در عین آن که می‌توانند یک

¹ Dienes

² Bruner & Dienes & piaget & Van Hiele

³ Aktaş Arnas & Aslan

⁴ Van Hiele Model

⁵ Recognition or Visualization

⁶ Analysis

⁷ Ordering or Informal Deductive

⁸ Deduction or Formal Deductive

⁹ Rigor

¹⁰ Hoffer

¹¹ Visual Skill

¹² Verbal Skill

¹³ Drawing Skill

¹⁴ Logical Skill

¹⁵ Applied Skill

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

چالش آموزشی محسوب شوند، دارای ارزش بلندمدت برای یادگیری هندسه هستند (کانلی، ۲۰۱۰).

از نظر کلمنتس و باتیستا^۱ (۱۹۹۲) کاربرد نظریه فن هیلی غالباً ویژه سنجش سطح تفکر هندسی دانش آموزان دوره متوسطه بوده و سطوح این نظریه برای سنجش سطح تفکر هندسی کودکان ناکافی است. بدین جهت کلمنتس و باتیستا (۱۹۹۲)، با اعمال تغییراتی در سطوح نظریه فن هیلی، آن را بازبینی کرده و برای بررسی سطح تفکر هندسی کودکان، مناسب سازی نمودند. در نسخه جدید، آنان «سطح پیش تشخیصی^۲» را به عنوان «سطح صفر» در نظر گرفتند و به دلیل ناملموس بودن گذر از سطح یک به دو، سطح یک به جای «سطح دیداری»، «سطح وفق دهنده^۳» نامیده شده و بعد از آن، سطوح بالاتر قرار گرفته است.

این در حالی است که بعضی از پژوهشگران از جمله فساکیس، سُفرونو و ماورودی^۴ (۲۰۱۰)، سطح یک نظریه فن هیلی (۱۹۸۶) یعنی سطح دیداری را، برای سنجش رشد تفکر کودکان کافی می دانند. از سوی دیگر، مطابق با پژوهش اینان و دوغان تمور (۲۰۱۰)، انتظار مریبان پیش دبستانی از سطح تفکر کودکان پنج تا هفت سال، بالا است و گاه از آنان توقع می رود در پاسخ به پرسش های مریبان، تا سطح دوم نظریه فن هیلی نیز پیش بروند. سپس پژوهش گانکاگا، کاکیک و زیکوا^۵ (۲۰۱۷) هم نشان داد که سطوح اول و دوم (سطح دیداری و سطح تحلیل) نظریه فن هیلی، برای بررسی سطح تفکر هندسی کودکان، مناسب است.

به گفته کلمنتس و ساراما (۲۰۰۰) سطوح پیشنهادی نظریه بازبینی شده فن هیلی (کلمنتس و باتیستا، ۱۹۹۲) برای سنجش تفکر کودکان از سه سطح «پیش تشخیصی»، «وفق دهنده» و «تحلیل» تشکیل شده است. در سطح «پیش تشخیصی»، کودکان قادر به تمایز شکل های هندسی از هم نبوده و در رسم شکل های دایره، مثلث و مربع، یک طرح

¹ Battista

² Pre-recognition

³ Syncretic level

⁴ Fesakis & Sofroniou & Mavroudi

⁵ Guncaga, Tkacik & Žilková

ثابت را به تصویر می‌کشاند. در سطح «وفاق‌دهنده»، کودکان شکل‌های هندسی را با توجه به ظاهر فیزیکی‌شان می‌شناسند و در نام‌گذاری شکل‌های هندسی، نسبت به خواص آن‌ها بی‌توجه هستند و در سطح «تحلیل»، محور اصلی شناسایی شکل‌ها، خواص آن‌ها است، اما هنوز قادر به درک خواص لازم و کافی برای هر شکل هندسی نیست.

در ایران، اکثر پژوهش‌های مربوط به بررسی سطوح تفکر هندسی، با استفاده از نظریه فن‌هیلی در پایه‌های تحصیلی متوسطه انجام شده است. برای نمونه، یافتیان و صفابخش چکوسری (۱۳۹۸) و گرجی‌پور شوبی (۱۳۹۷) در پژوهش‌های خود، به تحلیل محتوای کتاب ریاضی پایه هشتم و کتاب ریاضی پایه نهم بر اساس نظریه فن‌هیلی پرداختند. یافته‌های این دو پژوهش نشان داد که سطح مورد نیاز برای درک، پذیرش و انجام فعالیت‌های آموزشی این دو کتاب، بالاتر از سطح تفکر هندسی دانش‌آموزان مخاطب این کتاب‌ها است و بین سطح تفکر هندسی افراد و سطح فعالیت‌های هندسی کتاب‌ها، فاصله زیاد است. از طرف دیگر، تعداد پژوهش‌های انجام شده در دوره ابتدایی نیز در ایران، اندک است (تاجیک‌خواه، ۱۳۹۱).

علاوه بر این‌ها، در دوره پیش‌دبستانی پژوهشی با عنوان «تاثیر فعالیت‌های یادگیری چندرسانه‌ای بر اساس نظریه فن‌هیلی بر توسعه تفکر هندسی دانش‌آموزان دوره پیش‌دبستانی» با هدف آموزش هندسه به کودکان پیش‌دبستانی بر پایه اصول برنامه دوره پیش‌دبستانی و بر اساس سطوح تفکر هندسی نظریه بازی‌بندی شده فن‌هیلی انجام شد (سعیدپور پاریزی، ۱۳۸۹). در این پژوهش که به روش تجربی و با دو گروه آزمایش و کنترل اجرا شد، سطوح مورد بررسی با کمک نرم‌افزار، شامل «سطح صفر»، «سطح دیداری»، «سطح تحلیل» و «سطح استنتاج غیررسمی» بود. نتایج پژوهش بیانگر آن بود که کودکان پیش‌دبستانی که با کمک رایانه آموزش دیده بودند، در «سطح دیداری»، «سطح تحلیل» و «سطح استنتاج غیررسمی»، عملکرد بهتری نسبت به کودکان گروه کنترل داشتند. در این پژوهش، اشاره‌ای به مبنای نظری نظریه بازی‌بندی شده فن‌هیلی (کلمنتس و باتیستا، ۱۹۹۲) نشده، اما از آموزش مبتنی بر «سطح صفر» در نرم‌افزار خود بهره برده بود. همچنین در این پژوهش، ارتقای رشد فکری کودکان تا سطح چهارم

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

نظریه بازیینی شده فن هیلی، مفروض گرفته شده است. در حالی که کلمنتس و باتیستا (۱۹۹۲)، با این پیش فرض نظریه فن هیلی را بازیینی کردند که در نظر گرفتن سطوح بالاتر از سطح تحلیل، متناسب با سطح تفکر هندسی مورد انتظار برای کودکان پیش-دبستانی نیست.

در بررسی پیشینه پژوهش های خارجی و در زمینه تحلیل محتوای کتاب های دوره پیش دبستانی بر اساس نظریه فن هیلی، تنها پژوهش فویز^۱ و همکاران (۱۹۸۸؛ نقل شده در نوراینی^۲، ۲۰۰۵) با عنوان «تحلیل سطوح تفکر هندسی مواد آموزشی سه مجموعه کتاب درسی آمریکایی برای پایه های پیش دبستانی تا هشتم بر اساس نظریه فن هیلی» در حیطه تحلیل کتاب های دوره پیش دبستانی انجام شده بود. مطابق با یافته های این پژوهش، مواد آموزشی مرتبط با هندسه عمدتاً در سطح دیداری نظریه فن هیلی قرار داشتند و درک و فهم آن میزان کم از مواد آموزشی که به سطح دوم نظریه فن هیلی اختصاص یافته بود، با استفاده از گنجاندن تمرین های طوطی وار^۳، قابل فروکاسته شدن به سطح یک بودند. جمع بندی این پژوهش این بود که منابع آموزشی و درسی پیش-دبستانی تا پایه هشتم، فرصت های اندکی برای پیشرفت دانش آموزان مستعد تا سطوح بالاتر تفکر هندسی فراهم می کنند.

به سبب اهمیت آموزش هندسه در دوره پیش دبستانی و محدود بودن پژوهش های داخلی در این حوزه، پژوهشی طراحی شد تا فعالیت های هندسی را در کتاب های ریاضی این دوره، بر اساس محور «تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی های آنها (چهارگوش، گردی و سه گوش)» مندرج در «راهنمای برنامه و فعالیت های آموزشی و پرورشی دوره پیش دبستانی (۱۳۹۶)»، تحلیل کند. چارچوب نظری انتخاب شده برای تحلیل محتوا، معیارهای اخذ شده از سطوح نظریه بازیینی شده فن هیلی (کلمنتس و باتیستا، ۱۹۹۲) و با شماره گذاری پیشنهادی توسط کلمنتس و ساراما (۲۰۰۰) یعنی سطح صفر معادل «سطح پیش تشخیصی»، سطح یک معادل «سطح وفق دهنده» و سطح

¹ Fuys

² Noraini

³ Rote Exercises

دو معادل «سطح تحلیل» بود. پس از این مرحله، معیارها بر اساس مهارت‌های پنج‌گانه تقویت درک هندسی شامل مهارت‌های «دیداری»، «کلامی»، «ترسیمی»، «منطقی» و «کاربردی»، تدوین شدند. مهارت‌های بنیادین تقویت‌هنگام در جریان آموزش هندسه، توسط هافر (۱۹۸۱) مطرح شدند و دستیابی به آن‌ها از آن نظر مهم به شمار می‌رود که کسب این مهارت‌ها در هر سطح از نظریه فن‌هیلی، برای پیشرفت عملکرد فرد و آمادگی برای ورود به سطح بعدی مؤثر است (غلام‌آزاد، ۱۳۷۹).

روش پژوهش

این پژوهش، به روش توصیفی-تحلیلی و از نوع آسنادی بود. برای این کار، ابتدا فهرست کتاب‌های آموزش ریاضی دوره پیش‌دبستانی تا جایی که دسترسی به آن‌ها امکان داشت، تهیه شد. منابع دسترسی به این کتاب‌ها، در سه گروه شناسایی شدند که شامل کتاب‌های ویژه آموزش ریاضی دوره پیش‌دبستانی معرفی شده از سوی «سازمان بهزیستی» (۱۳۹۸)، کتاب‌های تولید شده از سوی «مراکز پیش‌دبستانی و بازار کتاب» و کتاب‌های منتخب معرفی شده در «کتابنامه رشد آموزش و پرورش» و توصیه شده توسط مدارس دولتی بود. از بین کتاب‌های این سه گروه، دو کتاب از مجموعه سازمان بهزیستی، دو کتاب از بین کتاب‌های معرفی شده مراکز پیش‌دبستانی و بازار کتاب و یک مجموعه کتاب هم از کتابنامه رشد آموزش و پرورش انتخاب شدند. نحوه انتخاب به این صورت بود که ابتدا فهرستی از تمام کتاب‌های معرفی شده از سوی آموزش و پرورش، بخش‌نامه سازمان بهزیستی و کتاب‌های موجود در بازار تهیه شد. در گام بعد، به صورت میدانی و با مراجعه به مراکز پیش‌دبستانی و بازار کتاب از مسئولان و فروشنده‌ها درباره میزان استقبال از هر یک از کتاب‌ها پرسش شد و در گام بعد، پنج کتاب از مجموع کتاب‌ها به منظور تحلیل انتخاب شدند.

از سوی دیگر، از منابع گوناگون موجود در پیشینه، معیارهایی برای تحلیل فعالیت‌های آموزش شکل‌های هندسی در کتاب‌های ریاضی دوره پیش‌دبستانی، با توجه به محور «تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی‌های آن‌ها (چهارگوش، گردی و سه‌گوش)» مندرج در راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره پیش‌دبستانی (۱۳۹۶) و با استفاده از سطوح «پیش‌تشخیصی»، «وفق‌دهنده» و «تحلیل» از نظریه بازبینی شده

فن هیللی استخراج شدند. صحت و دقت معیارهای استخراج شده توسط دو پژوهشگر دیگر این مطالعه که در حوزه آموزش ریاضی تخصص داشتند، بررسی و تأیید شد. به منظور تحلیل فعالیت های آموزش شکل های هندسی در کتاب ها، یک گُذ به هر کتاب اختصاص داده شد. با توجه به این که در بیشتر کتاب های مورد بررسی، از «هدف آموزشی» برای آموزش مباحث کتاب استفاده شده بود، به عنوان واحد زمینه برای تحلیل، انتخاب شد. هر کتاب دارای چندین هدف آموزشی بود که فقط برخی از آن ها، مربوط به آموزش شکل های هندسی و خواص آن ها بود. با توجه به آنکه کتاب های ریاضی مفاهیم متنوعی (از قبیل اعداد و اعمال، جبر، هندسه، تحلیل داده و احتمال و اندازه گیری) را در دل خود جای داده بود و مطالب درون هر کتاب به طور خاص، مرتبط با هندسه و شکل های هندسی نبود، شماره گذاری اهداف آموزشی مربوط به شکل های هندسی، با توجه به نحوه قرارگیری آن هدف آموزشی در کتاب ها، صورت گرفت. برای نمونه، اولین هدف آموزشی که در کتاب گُذ یک، به آموزش مفاهیم شکل های هندسی پرداخته بود، دوازدهمین هدف همین کتاب بود. همچنین، در مواردی یک هدف آموزشی ممکن بود شامل چند فعالیت آموزشی باشد که در آن صورت واحد تحلیل، «فعالیت آموزشی» در نظر گرفته شد. فعالیت آموزشی، بخشی از هدف آموزشی و در مواردی عین هدف آموزشی به حساب می آمد که از کودک انتظار می رفت به قصد تحقق آن، آموزش ببیند یا فعلی را انجام دهد. بدین ترتیب، واحد تحلیل کتاب ها «فعالیت های آموزشی» و واحد زمینه، «اهداف آموزشی» در نظر گرفته شد. محتوای فعالیت های آموزش شکل های هندسی در کتاب های منتخب ریاضی دوره پیش دبستانی، براساس معیارهای مستخرج از سطوح نظریه بازیابی شده فن هیللی (کلمنتس و باتیستا، ۱۹۹۲) تحلیل شد. به این منظور، توزیع فراوانی معیارهای لازم برای انجام فعالیت های آموزشی محاسبه شد. این امر با هدف واکاوی میزان پرداختن اهداف آموزشی کتاب ها و فعالیت های آموزشی هر هدف به هر یک از سطوح این نظریه و بررسی چگونگی پراکندگی و تمرکز اهداف آموزشی بر این سطوح تفکر هندسی صورت گرفت. در

---

^۱ در سراسر مقاله، هر جا که به نظریه بازیابی شده فن هیللی ارجاع داده می شود، منظور همان است که کلمنتس و باتیستا (۱۹۹۲) نقل کرده اند.

موقعی که نحوه انجام برخی از فعالیت‌های آموزشی در محتوای آن ذکر نشده و دست کودک در انجام آن باز بود، فعالیت آموزشی در فهرست توانمندی‌های چند سطح ممکن، قرار گرفت. در جدول ۱، تعداد اهداف آموزشی و فعالیت‌های آموزشی هر کتاب به تفکیک، به نمایش گذاشته شده است:

جدول ۱- تعداد اهداف آموزشی و فعالیت‌های آموزش شکل‌های

هندسی در کتاب‌های منتخب

کد کتاب	سال انتشار	تعداد اهداف آموزشی در زمینه شکل‌های هندسی	تعداد فعالیت‌های آموزشی
کد ۱	۱۳۹۷	۸	۲۰
کد ۲	۱۳۹۸	۶	۱۰
کد ۳	۱۳۹۸	۶	۸
کد ۴	۱۳۹۸	۱۰	۱۲
کد ۵	۱۳۹۷	۱۸	۲۷

یافته‌ها

به‌منظور پاسخ به پرسش اول پژوهش، مصداق‌های تحلیل فعالیت‌های آموزش شکل-های هندسی در کتاب‌های ریاضی دوره پیش‌دبستانی، با توجه به محور «تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی‌های آن‌ها (چهارگوش، گردی و سه‌گوش)» مندرج در راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره پیش‌دبستانی (۱۳۹۶) و با استفاده از سه سطح اول نظریه بازبینی‌شده فن‌هیلی یعنی سطوح «پیش‌تشخیصی»، «وفاق‌دهنده» و «تحلیل» (به ترتیب معادل سطح صفر، یک و دو) با توجه به مهارت‌های پنج‌گانه تقویت درک هندسی هافر (۱۹۸۱) شامل مهارت‌های دیداری، کلامی، ترسیمی، منطقی و کاربردی طبقه‌بندی استخراج شد. ۱۰ معیار شامل یک معیار برای سطح صفر، چهار معیار برای سطح یک و پنج معیار برای سطح دو تدوین شدند. معیارهای تحلیل فعالیت‌های آموزشی مربوط به شکل‌های هندسی، طبق تعریف‌ها و خصوصیات سطوح این نظریه، ویژگی‌های تفکر هندسی فرد در هر سطح و رهنمودهای آموزشی ارائه شده

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

برای هر سطح از منابع گوناگون استخراج شدند^۱. در ادامه، در خصوص نحوه استخراج معیارهای هر یک از سطوح سه گانه، توضیحاتی ارائه شده است:

سطح صفر (پیش تشخیصی):

معیار یک: سه پژوهش کلمنتس و باتیستا (۱۹۹۲)، کلمنتس (۱۹۹۸) و باتیستا، (۲۰۰۲)، نقل شده در چانگ، سونگ و لین، (۲۰۰۷) به ویژگی های تفکر هندسی کودکان در سطح صفر و رهنمودهایی در خصوص آموزش های لازم در این زمینه پرداخته اند. «از کودک در این سطح از تفکر، انتظار نمی رود بسیاری از شکل های هندسی رایج را درک کند. ممکن است کودکان بتوانند بین شکل های منحنی شکل^۲ یا گوشه دار^۳ تفاوت قایل شوند، اما امکان دارد شکل های واقع در یک طبقه مثلاً گوشه دارها را از هم تمیز ندهند» (کلمنتس و باتیستا، ۱۹۹۲: ۴۲۹). به عنوان مثال «ممکن است بین مربع و دایره تفاوت قایل شوند ولی لزوماً بین مربع و مثلث تفاوتی قایل نشوند. از آنجا که نمونه اصلی تصویری^۴ کودکان در این سطح در حال شکل گیری است، انتظار می رود از نظر کودکان با سطح فکری پیش تشخیصی، تمام شکل های بسته و حلقوی، دایره محسوب شوند و تمام شکل ها با چهار ضلع مساوی و زاویه های تقریباً قائمه، مربع باشند» (کلمنتس، ۱۹۹۸: ۹). از جمله رهنمودهای آموزشی ویژه این سطح تفکر، به گفته باتیستا (۲۰۰۲) نقل شده در چانگ، سونگ و لین، (۲۰۰۷: ۲۲۱۴)، آن است که «معلم باید به دانش آموزان، تشخیص الگوهای هندسی ساده را با توجه به طرح کلی^۵ آنها آموزش دهد». همچنین در آموزش خود از معرفی واژگان هندسی استفاده کند. با توجه به موارد

---

^۱ لازم به ذکر است، شماره گذاری سطوح نظریه فن هیلی از صفر تا چهار بوده، که به دلیل اضافه شدن سطح پیش تشخیصی یا سطح صفر، شماره گذاری از یک تا پنج رواج یافت و در کارهای بعدی فن هیلی، سطوح به سه سطح کاهش یافت (میسون، ۲۰۰۷). بنابراین، صرف نظر از شماره گذاری های مختلف سطوح تفکر هندسی فن هیلی در پژوهش ها، معیارها تدوین شد.

^۲ Curvilinear

^۳ Rectilinear

^۴ Visual prototype

^۵ Chang, Sung & Lin

^۶ Outline

گفته شده، معیار یک یعنی «تشخیص شکل‌های هندسی پایه (مثلث، مربع، مستطیل و دایره) و ایجاد تمایز بین شکل‌های هندسی گوشه‌دار و منحنی با توجه به طرح کلی آن‌ها» برای سطح پیش‌تشخیصی تعیین شد.

سطح یک (وفق‌دهنده):

معیار ۲: هفت پژوهش هافر (۱۹۸۱)، فویز، جتز و تیشلر^۱ (۱۹۸۸)، کلمنتس (۱۹۹۸)، فن‌دویل (۲۰۰۷)، میسون^۲ (۲۰۰۷)، دِ ویلرز^۳ (۲۰۱۰) و جایاثیرثا^۴ (۲۰۱۸) به ویژگی‌های سطح تفکر هندسی کودکان در سطح یک و در ارتباط با مهارت‌های دیداری و کلامی پرداخته‌اند. طبق نظر فویز، جتز و تیشلر (۱۹۸۸)، فن‌دویل (۲۰۰۷) و جایاثیرثا (۲۰۱۸) دانش‌آموز در این سطح، می‌تواند شکل‌های هندسی را بر طبق ظاهرشان، به صورت یک کل^۵ و منطبق بر دنیای واقعی، تشخیص و نام‌گذاری کند. میسون (۲۰۰۷): «نیز معتقد است «در این سطح، کودکان شکل‌ها را تنها از روی ظاهرشان و گاهی اوقات در مقایسه با یک نمونه اصلی تصویری تشخیص می‌دهند». برای نمونه، کلمنتس (۱۹۹۸: ۶)، معتقد است «از نظر کودک، در این سطح از تفکر هندسی، یک شکل مستطیل است، چون «شبهه در افاق است». همچنین «کودک به خواص و خصیصه‌های^۶ شکل‌ها فکر نمی‌کند». در واقع، مطابق با نظر دِ ویلرز (۲۰۱۰) «کودکان، شکل‌ها را از روی ظاهرشان تشخیص می‌دهند. اما امکان دارد قادر به شناسایی خواص این شکل‌ها نباشند». یک رهنمود آموزشی به منظور تقویت مهارت دیداری کودکان توسط هافر (۱۹۸۱)، ارایه تصویری از شکل‌های هندسی مختلف درون یک طبقه نظیر مستطیل، لوزی، متوازی‌الاضلاع و دوزنقه و درخواست شناسایی مستطیل از بین شکل‌ها توسط کودک است. همچنین به منظور تقویت مهارت کلامی، با نشان دادن اشکال پایه هندسی از کودک خواسته شود تا نام شکل را بگوید. با توجه به موارد ذکر شده، معیار دو تحت

¹ Geddes & Tischler

² Mason

³ De Villiers

⁴ Jayathirtha

⁵ Gestalt-like

⁶ attributes

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

عنوان «تشخیص انواع شکل های هندسی پایه در دنیای واقعی به صورت یک کل و نام گذاری آنها بر اساس ظاهرشان» تدوین شد.

معیار ۳: دو مطالعه هافر (۱۹۸۱) و فن دویل (۲۰۰۷)، به ویژگی های سطح تفکر هندسی کودک در سطح یک و در ارتباط با مهارت ترسیمی اشاره کرده اند. مطابق با پژوهش هافر (۱۹۸۱: ۱۵) «از کودک در این سطح انتظار می رود به طراحی شکل ها به صورت دقیق و مشخص نمودن قسمت های داده شده بپردازد». از این رو، به نظر فن دویل (۲۰۰۷) در این سطح، فراهم کردن فرصت هایی برای کودکان به منظور ترسیم کردن شکل ها ضروری است. همچنین بر اساس پیشنهاد هافر (۱۹۸۱)، یک راهکار برای تقویت مهارت ترسیمی کودکان می تواند این باشد که از او بخواهیم، یک مستطیل با اضلاع مشخص را در داخل یک صفحه شطرنجی ترسیم کند. با توجه به موارد ذکر شده، معیار سه تحت عنوان «رسم شکل های هندسی» تدوین شد.

معیار ۴: دو مطالعه فن دویل (۲۰۰۷) و هافر (۱۹۸۱)، به یکی از ویژگی های کودک در سطح یک تفکر هندسی که در ارتباط با مهارت منطقی است، اشاره کرده اند. نخست آنکه از کودک در سطح یک، انتظار می رود وجود تفاوت ها و شباهت ها بین شکل های هندسی را تشخیص دهد (هافر، ۱۹۸۱: ۱۵). همچنین درک کند که قالب شکل ها در موقعیت های مختلف ثابت است. در این راستا، هافر (۱۹۸۱) پیشنهاد می دهد که ارائه این تمرین که تصویر یک مستطیل چرخش یافته را به کودک نشان داده و از او پرسیده شود که آیا با چرخش مستطیل، شکل جدید کماکان یک مستطیل است؟ به درک کودک در خصوص اینکه با ماهیت شکل ها با چرخش آنها عوض نمی شود، کمک کننده است. با توجه به موارد گفته شده، معیار چهار تحت عنوان "درک وجود شباهت و تفاوت بین شکل ها و درک ثبات شکل های هندسی^۱ هنگام چرخش" تعیین شد.

معیار ۵: چهار مطالعه هافر (۱۹۸۱)، فن هیلی (۱۹۹۹)، زارانیس (۲۰۱۲) و فن دویل (۲۰۰۷) به ارایه رهنمودهای آموزشی لازم برای آموزش به کودک در سطح یک در

---

^۱ منظور از درک ثبات شکل هندسی، ثابت ماندن خواص شکل های هندسی با وجود چرخش در صفحه است.

ارتباط با مهارت کاربردی پرداخته‌اند. طبق نظر هافر (۱۹۸۱)، کودک در این سطح از تفکر باید بتواند شکل های هندسی را در اشیا فیزیکی شناسایی کند. هافر (۱۹۸۱) همچنین درخصوص تقویت مهارت به کارگیری در این سطح تفکر پیشنهاد می‌دهد که از کودکان خواسته شود تا شکل های هندسی مانند مستطیل را که در پیرامون خود مثلاً یک کلاس یا زمین ورزشی می‌بیند، توصیف کنند. به علاوه، زارانیس (۲۰۱۲) توصیه می‌کند انجام فعالیت‌هایی نظیر بازی کردن با بلوک‌های ساختنی و یا کار کردن با تنگرام^۱ می‌تواند در این زمینه مفید واقع شود. همچنین فن‌دویل (۲۰۰۷: ۳۱۲) به فراهم کردن فرصت‌هایی برای ساختن، کنار هم گذاشتن و از هم جدا کردن شکل‌ها (شکل‌های تنگرام و معمای موزاییک فن‌هیلی) توسط کودکان اشاره می‌کند. فن‌هیلی (۱۹۹۹: ۳۱۲ و ۳۱۳) نیز بر تمرین معمای موزاییک^۲ در این سطح تأکید کرده است. با توجه به موارد ذکر شده، معیار پنج تحت عنوان "شناسایی شکل‌های هندسی در پیرامون خود و ترکیب و تجزیه شکل‌ها در تمرین‌هایی مانند حل معمای موزاییک فن-هیلی و حل تنگرام" تدوین شد.

سطح دو (سطح تحلیل):

معیار ۶: در سطح دوم از سطوح تفکر هندسی و در ارتباط با مهارت دیداری، پژوهش‌های هافر (۱۹۸۱) و فن‌دویل (۲۰۰۷) به بررسی ویژگی‌های دانش‌آموز پرداخته‌اند. مطابق با نظر هافر (۱۹۸۱: ۱۵) از کودک در این سطح تفکر، انتظار می‌رود «به خواص یک شکل هندسی توجه نماید». از سوی دیگر، مطابق با نظر فن‌دویل (۲۰۰۷: ۴) در این سطح، با تمرکز روی یک دسته از شکل‌ها (مثلاً همه مستطیل‌ها) دانش‌آموزان قادر هستند درباره آنچه که یک مستطیل را به مستطیل تبدیل می‌کند (چهار ضلع، موازی و مساوی بودن ضلع‌های روبه‌رو و چهار زاویه قائمه)، فکر کنند. یک رهنمود آموزشی برای این سطح، سوال از دانش‌آموز درباره خطوط تقارن یک شکل هندسی نظیر مستطیل است. با توجه به موارد ذکر شده، معیار شش با عنوان "شناخت

^۱ برای مطالعه اطلاعات بیشتر در این زمینه به پیوست شماره یک مراجعه کنید.

^۲ برای مطالعه اطلاعات بیشتر در این زمینه به پیوست شماره یک مراجعه کنید.

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل‌های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

خواص یک شکل هندسی و شناسایی یک شکل به عنوان نمونه‌ای از یک مجموعه بزرگ از اشکالی با این خواص "تدوین شد.

معیار ۷: مطابق با پژوهش‌های هافر (۱۹۸۱)، کلمنتس (۱۹۹۸)، میسون (۲۰۰۷) و جایائیرثا (۲۰۱۸)، برخی از ویژگی‌های دانش‌آموزان در سطح دو به‌منظور پرورش مهارت کلامی و رهنمودهای آموزشی لازم در این زمینه ارائه شده است. در این سطح، دانش‌آموزان خواص مختلف یک شکل را به طور دقیق توصیف می‌کنند (هافر، ۱۹۸۱). طبق نظر میسون (۲۰۰۷: ۴) «در سطح دو، آن‌ها شکل‌ها را مجموعه‌ای از خواص می‌بینند و خواص شکل‌ها را تشخیص داده و نام‌گذاری می‌کنند. اما ممکن است قادر نباشند روابط بین این خواص را درک کنند. دانش‌آموز در این سطح، هنگام توصیف یک شکل معین، ممکن است تمام خواصی از شکل را که می‌داند، فهرست کند. اما نداند که کدام خاصیت برای توصیف شکل مورد نظر لازم و کافی است». همچنین طبق نظر جایائیرثا (۲۰۱۸: ۶) «مقایسه شکل‌ها بر پایه خواص آن‌ها و معرفی شکل‌ها با استفاده از واژگان مناسب» از دیگر ویژگی‌های کودکان در این سطح است. درباره بخش‌ها و خواص شکل‌ها بحث کند. با توجه به موارد ذکر شده، معیار هفت تحت عنوان "شناسایی خواص شکل‌های هندسی و توصیف شکل‌های هندسی از روی خواص آن‌ها" تدوین شد.

معیار ۸: پژوهش هافر (۱۹۸۱) به ویژگی‌های تفکر هندسی کودک در سطح دو، در زمینه مهارت ترسیمی اشاره کرده است. مطابق با نظر هافر (۱۹۸۱: ۱۵) از دانش‌آموز در این سطح، انتظار می‌رود بتواند اطلاعات شفاهی ارائه شده را به صورت یک تصویر برگرداند. با استفاده از خواص مفروض شکل‌ها، یک شکل را ترسیم کند. با توجه به موارد گفته شده، معیار هشت تحت عنوان "رسم شکل هندسی با استفاده از اطلاعات کلامی داده شده" تدوین شد.

معیار ۹: پژوهش هافر (۱۹۸۱) به ویژگی‌های کودک در سطح دو در ارتباط با پرورش مهارت منطقی پرداخته است. از نظر هافر (۱۹۸۱: ۱۵) از دانش‌آموز در سطح دو تفکر هندسی، انتظار می‌رود درک کند که شکل‌ها می‌توانند در کلاس‌های مختلف، طبقه‌بندی

شوند. با توجه به آنچه ذکر شد، معیار نه، تحت عنوان "درک طبقه‌بندی شکل‌ها در کلاس‌های مختلف" تدوین شد.

معیار ۱۰: پژوهش تپو^۱ (۱۹۹۱) و هافر (۱۹۸۱) به ارایه ویژگی‌ها و رهنمود آموزشی در سطح دو در ارتباط با پرورش مهارت‌های کاربردی پرداخته‌اند. بر این اساس، هافر (۱۹۸۱) معتقد است تشخیص دادن خواص هندسی و یا بازنمایی پدیده‌های فیزیکی روی کاغذ از ویژگی‌های این سطح تفکر است. از نظر تپو (۱۹۹۱)، مثلاً دانش‌آموز در این سطح می‌تواند با یافتن یک خط تقارن در شکل آن را از روی خط تقارن تا زده و شکل‌های جدید درست کند و درباره خواص شکل پدید آمده در اثر تا شدن، با دیگر دانش‌آموزان بحث کند. با توجه به توضیح ذکر شده، معیار ۱۰، تحت عنوان "تشخیص خواص هندسی یک شکل و به‌کارگیری آن‌ها در ایجاد شکل‌های جدید" تدوین شد. جدول ۲، معیارهای استخراج‌شده در هر سطح را نشان می‌دهد.

جدول ۲. معیارهای تحلیل فعالیت‌های آموزش شکل‌های هندسی در کتاب‌های

ریاضی دوره پیش‌دبستانی مبتنی بر نظریه بازمینی‌شده فن‌هیلی (کلمنتس و

باتیستا، ۱۹۹۲)

نوع مهارت	ویژگی فعالیت‌های آموزشی	سطوح نظریه
مهارت دیداری	۱- تشخیص شکل‌های هندسی پایه (مثلث، مربع، مستطیل و دایره) و ایجاد تمایز بین شکل‌های هندسی گوشه‌دار و منحنی با توجه به طرح کلی آنها	سطح صفر
مهارت دیداری و کلامی	۲- تشخیص انواع شکل‌های هندسی پایه در دنیای واقعی به صورت یک کل و نام‌گذاری آن‌ها بر اساس ظاهرشان	سطح یک
مهارت ترسیمی	۳- رسم شکل‌های هندسی	
مهارت منطقی	۴- درک وجود شباهت و تفاوت بین شکل‌ها و درک ثبات شکل‌های هندسی هنگام چرخش	

¹ Teppo

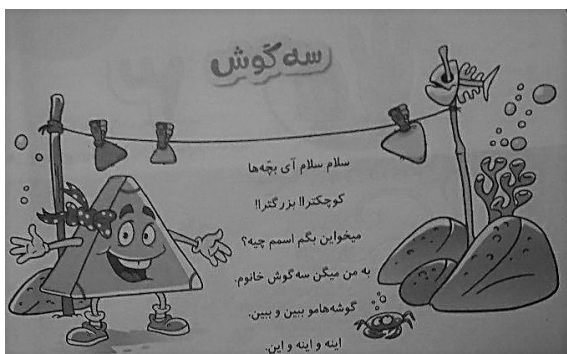
نوع مهارت	ویژگی فعالیت های آموزشی	سطوح نظریه
مهارت کاربردی	۵- شناسایی شکل های هندسی در پیرامون خود و ترکیب و تجزیه شکل ها در تمرین هایی مانند حل معمای موزاییک فن هیللی و حل تنگرام	
مهارت دیداری	۶- شناخت خواص یک شکل هندسی و شناسایی یک شکل به عنوان نمونه ای از یک مجموعه بزرگ از اشکالی با این خواص	سطح دو
مهارت کلامی	۷- شناسایی خواص شکل های هندسی و توصیف شکل های هندسی از روی خواص آنها	
مهارت ترسیمی	۸- رسم شکل هندسی با استفاده از اطلاعات کلامی داده شده	
مهارت منطقی	۹- درک طبقه بندی شکل ها در کلاس های مختلف	
مهارت کاربردی	۱۰- تشخیص خواص هندسی یک شکل و به کارگیری آنها در ایجاد شکل های جدید	

به کمک جدول شماره ۲، محور «تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی های آنها (چهارگوش، گردی و سه گوش)» از راهنمای برنامه و فعالیت های آموزشی و پرورشی دوره پیش دبستانی (۱۳۹۶) با معیارهای استخراج شده تطبیق داده شد. نتیجه این مطابقت معلوم کرد که معیار یک از سطح صفر و معیارهای دو و چهار از سطح یک و معیار هفت از سطح دوم نظریه بازیابی شده فن هیللی، منطبق بر محور مورد نظر است. همچنین با توجه به اطلاعات جدول ۲، معیارهای تحلیل فعالیت های آموزش شکل های هندسی در کتاب های ریاضی دوره پیش دبستانی در سطح صفر، شامل عرضه یک معیار بر اساس مهارت دیداری بود. علاوه بر این، معیارها برای سطح یک و دو، بر اساس تمام مهارت های پنج گانه هندسه هافر (۱۹۸۱) به گونه ای مطرح شدند که سطح یک دارای چهار معیار بود و معیار دوم جهت پرورش مهارت دیداری و کلامی با هم استخراج شد و سطح دو، دارای پنج معیار بود و به هر مهارت، یک معیار اختصاص پیدا کرد.

به منظور پاسخگویی به پرسش دوم پژوهش، نخست فعالیت‌های آموزش شکل‌های هندسی کتاب کد یک، انتخاب و وضعیت فعالیت‌های آموزش شکل‌های هندسی کتاب تحلیل شدند و نتیجه زیر به دست آمد:

کتاب کد یک در مجموع دارای ۹۴ هدف آموزشی بود که از آن بین، و در حیطه شکل‌های هندسی، دارای هشت هدف آموزشی و ۲۰ فعالیت آموزشی بود. برای آشنایی بیشتر با روند استخراج وضعیت هر فعالیت، توصیف پنج فعالیت آموزشی از نخستین هدف آموزشی شکل‌های هندسی کتاب کد یک، که دوازدهمین هدف در کتاب بود، به تفصیل شرح داده می‌شود.

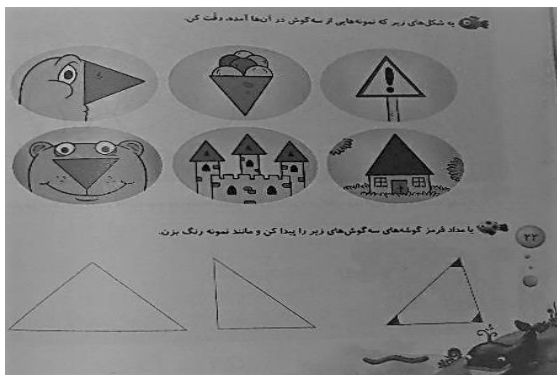
۱- فعالیت آموزشی اول از هدف آموزشی دوازدهم کتاب

تصویر شماره ۱

این فعالیت آموزشی به صورت شعرگونه و پرسشی، به کودکان می‌گوید که «می‌خواین بگم اسمم چیه؟» و بعد با بیان جمله «به من میگن سه گوش خانوم» شکل سه‌گوش را معرفی و با ذکر این جمله «گوشه‌هامو ببین و ببین»، خواص ظاهری سه‌گوش را بیان می‌کند. انجام این فعالیت آموزشی مستلزم آن است که کودک با توجه به خواص ظاهری شکل، آن را نام‌گذاری کند که با استناد به جدول ۲، پاسخ به این فعالیت آموزشی منطبق با معیار دو «تشخیص انواع شکل‌های هندسی پایه در دنیای واقعی و نام‌گذاری آن‌ها بر اساس ظاهرشان» از سطح یک نظریه‌بازبینی‌شده فن‌هیلی است.

۲- فعالیت آموزشی دوم از هدف آموزشی دوازدهم

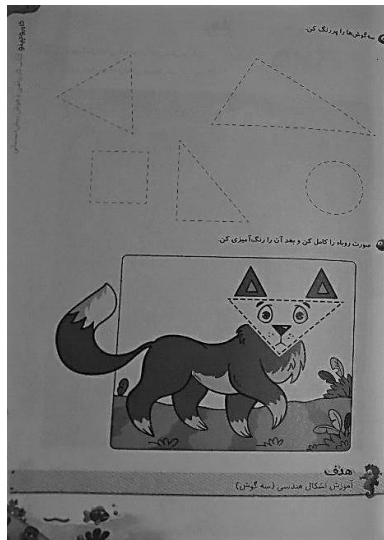
تصویر شماره ۲

در فعالیت آموزشی دوم از هدف آموزشی دوازدهم، از کودک خواسته شده که به نمونه‌هایی از تصویرهای برگرفته از شکل‌های سه‌گوش در زندگی واقعی، دقت کند و با مشاهده آن‌ها، به تشخیص شکل هندسی سه‌گوش در ابعاد دنیای واقعی، احساس نیاز پیدا کند و بتواند شکل هندسی مورد نظر را از بین این تصویرها، تشخیص دهد. درک این فعالیت آموزشی، نیازمند تشخیص صورت کلی از شکل‌های هندسی است و الزامی بر تمرکز بر خواص شکل‌ها نیست. این انتظار، نشان می‌دهد که کودک برای انجام این فعالیت، لازم است معیار دو از سطح یک نظریه بازبینی شده فن‌هیلی یعنی «تشخیص شکل به صورت یک کل» رسیده باشد. افزون بر این، جهت شکل‌های سه‌گوش در این تصویر نیز، متفاوت است. طبق نظریه بازبین شده فن‌هیلی، توانایی درک ثابت بودن خواص شکل با وجود چرخش آن حول محور تقارن و جهت‌گیری رأس آن نسبت به افق، در سطح اول قرار دارد و برای انجام این فعالیت آموزشی، لازم است که کودک، به توانایی «درک ثبات شکل با وجود چرخش در صفحه» رسیده باشد که همان معیار چهار از سطح اول این نظریه است.

۳- فعالیت آموزشی سوم هدف آموزشی دوازدهم

در فعالیت آموزشی سوم هدف آموزشی دوازدهم، جمله «با مداد قرمز گوشه‌های سه‌گوش‌های زیر را پیدا کن» آمده تا حس کنجکاوی کودک را برای یافتن گوشه‌های شکل، مطابق با نمونه ارائه شده برانگیزد. انجام این فعالیت آموزشی، مستلزم آن است که کودک به سطح شناسایی و نام‌گذاری اجزای شکل سه‌گوش و به طور کلی، شکل‌های هندسی رسیده باشد که این توانایی، معادل معیار هفت از سطح دوم نظریه بازیابی-شده فن‌هیلی «شناسایی اجزای شکل‌های هندسی» است. افزون‌بر این، به دلیل این که از طریق این فعالیت آموزشی، کودک با انواع سه‌گوش آشنا می‌شود، با «تشخیص انواع گوناگون یک شکل هندسی» معیار دو از سطح یک نظریه نیز تطابق دارد. در ادامه، این فعالیت آموزشی از کودک خواسته که گوشه شکل را نشان داده و «مانند نمونه»، آن را «رنگ» بزند. انجام این کار، به توانایی‌هایی نیاز دارد که برای معیار هشت یا همان «رسم شکل‌های هندسی و رنگ‌آمیزی آن» از سطح دو نظریه بازیابی‌شده فن‌هیلی مورد نظر است.

۴- فعالیت آموزشی چهارم از هدف آموزشی دوازدهم

تصویر شماره ۳

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

مطابق با بند ۱ در تصویر شماره ۳، فعالیت آموزشی چهارم از هدف آموزشی دوازدهم، تعدادی شکل سه گوش را در بین سایر شکل های هندسی نشان می دهد و از کودک می - خواهد نقطه چین مربوط به «سه گوش ها را پُررنگ» کند. در این فعالیت آموزشی، انواعی از شکل های سه گوش نشان داده شده تا کودک برای پاسخگویی به آن، به تفاوت بین شکل های سه گوش، گرد و چهارگوش پی ببرد. در حقیقت، انجام این فعالیت آموزشی، مستلزم تشخیص انواع مختلف شکل های سه گوش از بین سایر شکل هاست که با معیار دو یعنی «تشخیص انواع شکل های هندسی در دنیای واقعی» از سطح یک نظریه بازیابی شده فن هیلی، تطابق دارد. از طرفی، کودک ممکن است سه گوش ها را از طریق بررسی شباهت ها و تفاوت های شکل های هندسی طبق خواص ظاهری آن ها شناسایی کند که در آن صورت، با ویژگی معیار چهار که همان «درک شباهت ها و تفاوت های شکل های هندسی» از روی ظاهر آن ها، از سطح یک این نظریه، تطبیق پیدا می کند. از سویی دیگر، به دلیل این که در این فعالیت آموزشی، نحوه تشخیص شکل های هندسی از یکدیگر مطرح نشده است، چنانچه کودک از طریق تشخیص اجزای شکل های هندسی، شکل های سه گوش را پیدا کند، می توان آن را منطبق بر معیار هفت به حساب آورد که همان «توصیف شکل های هندسی از روی خواص و مقایسه این خواص» از سطح دوم نظریه بازیابی شده فن هیلی است. پُررنگ کردن نقطه چین ها نیز متناسب با معیار سه یعنی «ترسیم شکل هندسی» از سطح یک این نظریه است.

۵- فعالیت آموزشی پنجم از هدف آموزشی دوازدهم

بند دوم تصویر شماره ۳، فعالیت آموزشی پنجم از هدف آموزشی دوازدهم، مصداقی از وجود شکل های هندسی را در دنیای واقعی، نشان داده و گفته «صورت روباه را کامل کن و بعد آن را رنگ آمیزی کن». در این فعالیت، لازم است کودک، نقطه چین مربوط به صورت سه گوش روی صورت روباه را پُررنگ و داخل آن را رنگ کند. برای انجام این فعالیت، لازم است کودک، یک صورت کلی از شکل را در دنیای واقعی^۱ در نظر بگیرد و آن را پُررنگ کند. همچنین، وارونه بودن صورت روباه را می توان مثالی از جهت

^۱ البته در دنیای واقعی، صورت روباه تنها تمثیلی از یک شکل سه گوش است و بر آن منطبق نیست.

قرارگرفتن شکل سه‌گوش در نظر گرفت. این توانایی‌ها به ترتیب متناظر با معیار دو «تشخیص شکل هندسی به صورت یک کل و نام‌گذاری آن بر اساس ظاهرش» و معیار چهار «درک ثبات شکل با وجود چرخش آن در صفحه» از سطح یک نظریه بازبینی شده فن‌هیلی است.

تجزیه و تحلیل هدف آموزشی دوازدهم از کتاب کد یک نشان داد که برای انجام فعالیت‌های آموزشی این هدف آموزشی، کودک باید دست‌کم از توانایی تفکر هندسی در سطح یک نظریه بازبینی شده فن‌هیلی بهره‌مند باشد. از این گذشته، انجام هیچ‌یک از فعالیت‌های آموزشی، منطبق بر معیارهای «سطح پیش‌تشخیصی» نیست. در مجموع، تمام فعالیت‌های آموزش شکل‌های هندسی از کتاب‌های منتخب ریاضی دوره پیش-دبستانی، به همین روش، تحلیل شدند و سطح متناسب با آن‌ها از نظریه بازبینی شده فن‌هیلی، شناسایی گردید. جدول ۳، توزیع فراوانی این فعالیت‌ها را بر اساس سطوح نظریه بازبینی شده فن‌هیلی، نمایش می‌دهد.

جدول ۳- توزیع فراوانی فعالیت‌های آموزش شکل‌های هندسی کتاب‌های منتخب بر اساس نظریه بازبینی شده فن‌هیلی

کتاب	سطح صفر		سطح یک		سطح دو	
	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی
کد یک	۰	-	۳۳	۷۱,۷۴٪	۱۳	۲۸,۲۶٪
کد دو	۰	-	۱۳	۸۱,۲۵٪	۳	۱۸,۷۵٪
کد سه	۱	۷۰٪	۹	۶۹,۲۳٪	۳	۲۳,۰۷۷٪
کد چهار	۱	۳,۵۷٪	۲۱	۷۵٪	۵	۱۷,۸۵۷٪
کد پنج	۰	-	۳۴	۷۹,۰۷٪	۹	۲۰,۹۳٪

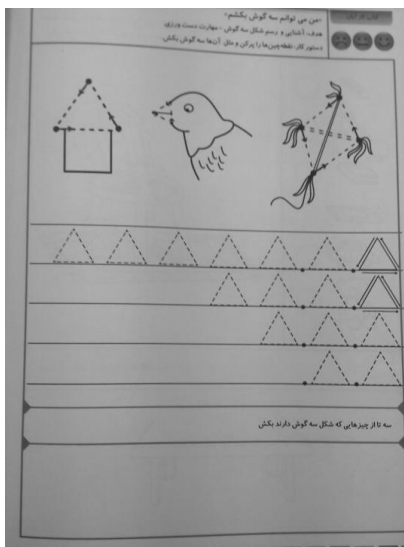
نتیجه تحلیل فعالیت‌های آموزش شکل‌های هندسی نشان داد کتاب ریاضی منتخب از کتاب‌های سازمان بهزیستی (کد سه) بیشتر از سایر کتاب‌ها به سطح صفر این نظریه پرداخته و در کتاب‌های منتخب از انتشارات خصوصی (کد یک) و (کد پنج) و کتاب

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

ریاضی منتخب از سازمان بهزیستی (کد دو) فعالیت آموزشی در سطح صفر، ارایه نشده است.

افزون بر این ها، در کتاب منتخب از سازمان بهزیستی (کد دو)، کتاب منتخب از انتشارات خصوصی (کد پنج) و مجموعه کتاب منتخب از کتابنامه رشد آموزش و پرورش (کد چهار) به ترتیب و با اختلاف ناچیز، بالاترین درصد فراوانی فعالیت های آموزش شکل های هندسی در سطح یک نظریه بازیابی شده فن هیلپی عرضه شده است. در حالی که کتاب منتخب سازمان بهزیستی (کد سه)، پایین ترین درصد فراوانی را دارد.

همچنین بالاترین درصد فراوانی فعالیت های آموزشی سطح دوم این نظریه، در کتاب منتخب از انتشارات خصوصی (کد یک) و کتاب منتخب از سازمان بهزیستی (کد سه) و کم ترین آن، مربوط به مجموعه کتاب منتخب از کتابنامه رشد آموزش و پرورش (کد چهار) است. از این گذشته، مجموعه کتاب منتخب از کتابنامه رشد آموزش و پرورش (کد چهار)، دارای یک فعالیت آموزشی است که برای درک و انجام آن، کودک به توانایی فراتر از سطح دوم نظریه بازیابی شده فن هیلپی نیاز دارد. مطابق با این فعالیت آموزشی که در تصویر شماره چهار مشخص است، شکل لوزی بادبادک متشکل از چهار تا سه گوش با زاویه قائمه است که باید نقطه چین های مربوط به شکل را پُر شود. کودک با انجام این فعالیت آموزشی، به ارتباط شکل ها با هم پی می برد. این امر، مستلزم استفاده از قابلیت فراتر از سطح دوم نظریه بازیابی شده فن هیلپی (کلمنتس و باتیستا، ۱۹۹۲) است.

تصویر شماره چهار

اضافه بر این، همه این فعالیت‌ها از جنبه مهارت‌های پنج‌گانه هندسی هافر (۱۹۸۱) که حین انجام فعالیت‌های آموزش شکل‌های هندسی تقویت می‌شوند، تحلیل شدند. توزیع فراوانی این مهارت‌ها، در جدول ۴ قابل مشاهده است.

جدول ۴- توزیع فراوانی مهارت‌های پنج‌گانه هندسی هافر (۱۹۸۱) در فعالیت‌های آموزشی کتاب‌های منتخب ریاضی پیش‌دبستانی

مهارت کاربردی	مهارت دیداری		مهارت کلامی		مهارت ترسیمی		مهارت منطقی		مهارت کاربردی	کد
	تجزیه شکل	تجزیه رنگ	تجزیه شکل	تجزیه رنگ	تجزیه شکل	تجزیه رنگ	تجزیه شکل	تجزیه رنگ		
-	۰	%۱۱.۴۷	۷	%۲۱.۳۱	۱۳	%۳۶.۰۶	۲۲	%۳۱.۵	۱۹	۱
%۱۷.۶۵	۳	%۳۵.۳۰	۶	%۱۷.۶۵	۳	%۲۳.۵۳	۴	%۵.۸۸	۱	۲
%۷.۱۴	۱	%۳۵.۷۱	۵	%۱۴.۳	۲	%۲۸.۵۷	۴	%۱۴.۳	۲	۳
%۹.۶۷۷	۳	%۱۹.۳۵	۶	%۲۵.۸۰	۸	%۲۹.۰۳	۹	%۱۶.۱	۵	۴
%۸	۴	%۲۰	۱۰	%۳۸	۱۹	%۲۴	۱۲	%۱۰	۵	۵

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

همان طور که در جدول ۴ آمده، بالاترین درصد فراوانی مهارت های دیداری، کلامی، ترسیمی، منطقی و کاربردی به ترتیب به فعالیت های آموزش شکل های هندسی در کتاب منتخب از انتشارات خصوصی (کد ۱) با $31/5\%$ ، کتاب منتخب از انتشارات خصوصی (کد ۱) با $36/06\%$ ، کتاب منتخب از انتشارات خصوصی (کد ۵) با 38% ، کتاب منتخب از سازمان بهزیستی (کد ۳) با $35/71\%$ و کتاب منتخب از کتابنامه رشد آموزش و پرورش (کد ۴) با $17/65\%$ اختصاص دارد. از طرف دیگر، پایین ترین درصد فراوانی مهارت های دیداری، کلامی، ترسیمی، منطقی و کاربردی به ترتیب به کتاب منتخب از سازمان بهزیستی (کد ۲) با $5/88\%$ ، کتاب منتخب از سازمان بهزیستی (کد ۲) با $23/53\%$ ، کتاب منتخب از سازمان بهزیستی (کد ۳) با $14/3\%$ ، کتاب منتخب از انتشارات خصوصی (کد ۱) با $11/47\%$ و کتاب منتخب از انتشارات خصوصی (کد ۱) با 0% تعلق گرفت.

در مجموع، بررسی درصد فراوانی مهارت های قابل پرورش حین انجام فعالیت های آموزش شکل های هندسی در کتاب های ریاضی دوره پیش دبستانی، نشان داد بیشینه درصد فراوانی متعلق به مهارت های ترسیمی از کتاب منتخب از انتشارات خصوصی (کد ۵) با 38% ، مهارت های کلامی از کتاب منتخب از انتشارات خصوصی (کد ۱) با $36/06\%$ و مهارت های منطقی از کتاب منتخب از سازمان بهزیستی (کد ۳) با $35/71\%$ از مهارت های پنج گانه هندسه هافر (۱۹۸۱) است.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر، با هدف تحلیل فعالیت های آموزش شکل های هندسی در کتاب های ریاضی دوره پیش دبستانی و با توجه به محور «تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی های آن ها (چهارگوش، گردی و سه گوش)» از راهنمای برنامه و فعالیت های آموزشی و پرورشی دوره پیش دبستانی (۱۳۹۶) انجام شد. به این منظور، از سه سطح نظریه بازبینی شده فن هیلی (کلمنتس و باتیستا، ۱۹۹۲) استفاده شد.

یافته های این پژوهش نشان داد که چهار معیار «تشخیص شکل های هندسی پایه (مثلث، مربع، مستطیل و دایره) و ایجاد تمایز بین شکل های هندسی گوشه دار و منحنی با توجه به طرح کلی آن ها»، «تشخیص انواع شکل های هندسی پایه در دنیای واقعی به صورت

یک کل و نام‌گذاری آن‌ها بر اساس ظاهرشان»، «درک وجود شباهت و تفاوت بین شکل‌ها و درک ثبات شکل‌های هندسی هنگام چرخش» و «شناسایی خواص شکل‌های هندسی و توصیف شکل‌های هندسی از روی خواص آن‌ها»، منطبق بر محور «تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی‌های آن‌ها (چهارگوش، گردی و سه‌گوش)» از راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره پیش‌دبستانی (۱۳۹۶) هستند. این محور، شامل معیار سطح صفر نظریه بازی‌بندی شده فن‌هیلی (کلمتس و باتیستا، ۱۹۹۲) است، اما تنها دو معیار متعلق به سطح یک و یک معیار هم به سطح دوم تعلق دارد. این‌ها نشان می‌دهد که در مجموع، حدود ۴۰٪ از معیارها منطبق بر محور «تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی‌های آن‌ها (چهارگوش، گردی و سه‌گوش)» از راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره پیش‌دبستانی (۱۳۹۶) هستند. این یافته بیانگر این است که درک و انجام فعالیت‌های منطبق بر بیش از نیمی از معیارهای استخراج‌شده، به توانمندی‌هایی فراتر از این محور نیاز دارد که در راهنمای برنامه دوره پیش‌دبستانی آمده است.

همچنین، یافته‌ها نشان دادند عمده فعالیت‌های آموزش شکل‌های هندسی در تمام کتاب‌های مورد بررسی دوره پیش‌دبستانی، در سطح یک نظریه بازی‌بندی شده فن‌هیلی قرار دارند. این یافته، همسو با نتیجه پژوهش فویز و همکاران (۱۹۸۸)، نقل شده در نوراینی، (۲۰۰۵) است که درک عمده مواد آموزشی کتاب‌های دوره پیش‌دبستانی، نیازمند برخورداری کودک از تفکر هندسی در «سطح دیداری» نظریه فن‌هیلی است. یکی دیگر از یافته‌ها این بود که برای انجام فعالیت‌های آموزشی این کتاب‌ها، به معیارهای دیگری (نظیر معیار سه یعنی رسم و رنگ‌آمیزی شکل‌های هندسی، معیار پنج یعنی شناسایی شکل‌های هندسی در پیرامون خود و ترکیب و تجزیه شکل‌ها در تمرین‌هایی مانند حل معمای موزاییک فن‌هیلی و حل تنگرام) نیاز است که فراتر از آن‌هایی است که مورد توجه محور «تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی‌های آن‌ها (چهارگوش، گردی و سه‌گوش)» در راهنمای برنامه دوره پیش‌دبستانی است. در نتیجه فعالیت‌های آموزشی ذکر شده در کتاب‌ها برای کودکان در سطح تفکر هندسی «پیش‌تشخیصی»، مناسب نیستند.

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

همچنین، تحلیل یکی از فعالیت های آموزشی کتاب منتخب از کتابنامه رشد آموزش و پرورش (کد چهار) نشان داد که برای انجام فعالیت آموزشی مرتبط با درک کودک از ارتباط شکل ها با هم، برخورداری کودک از توانمندی های معیارهای سطوح بالاتر از سطح دوم نظریه بازیابی شده فن هیلی نیاز است. به گونه ای که بر اساس نظریه فن هیلی، انجام چنین فعالیت های آموزشی از سوی کودک، حتی اگر با کمک مربی و با موفقیت انجام شود، الزاماً به درک عمیق تر او از شکل های هندسی منجر نمی شود. در این حالت، کودک در معرض خطر کاهش اعتماد به نفس و در نتیجه، بی علاقه گی نسبت به مبحث آموزشی شکل های هندسی واقع می شود که این وضعیت، بالقوه ممکن است عاملی برای کاهش موفقیت تحصیلی وی در ورود به دوره ابتدایی شود. بنابراین برای پیشگیری از این خطر بالقوه، پیشنهاد می شود که فعالیت های آموزش شکل های هندسی که متناسب با توانایی های سطوح بالاتر تفکر هندسی است، به کتاب ریاضی پایه اول دوره ابتدایی انتقال یابد.

تأکید پایانی این است که این پژوهش برای تحلیل فعالیت های آموزش شکل های هندسی در کتاب های آموزش ریاضی دوره پیش دبستانی، محور «تشخیص و تمیز اشیاء و اشکال و ویژگی های آن ها (چهارگوش، گردی و سه گوش)» مندرج در راهنمای برنامه و فعالیت های آموزشی و پرورشی دوره پیش دبستانی (۱۳۹۶)، انجام شد. بر این اساس، تحلیل فعالیت های آموزشی معلوم کرد که پاسخگویی به بعضی از فعالیت های آموزش شکل های هندسی در کتاب های دوره پیش دبستانی منتخب، مستلزم بهره مندی کودک از سطوح بالای تفکر هندسی است. این بدان معناست که همه فعالیت های آموزشی این کتاب ها، در حیطه معیارهای منطبق بر محور مورد نظر از راهنمای برنامه پیش دبستانی و به ویژه معیار یک که همان تشخیص شکل های هندسی پایه (مثلث، مربع، مستطیل و دایره) و ایجاد تمایز بین شکل های هندسی گوشه دار و منحنی با توجه به طرح کلی آنها، طراحی نشده اند و محتوای کتاب ها فراتر از رشد فکری کودک چهار تا شش ساله، تهیه شده است. بدین سبب پیشنهاد می شود که فعالیت هایی که انجامشان توسط کودکان، به سطوح بالاتر نظریه بازیابی شده فن هیلی نیازمند است، حذف شده و

به جای آن‌ها، فعالیت‌های متنوع‌تری در سه سطح صفر و یک و دو نظریه‌بازیبینی شده فن‌هییلی طراحی و قرار داده شود.

محدودیت‌های پژوهش

محدودیت اصلی پژوهش حاضر این بود که نمونه انتخاب شده برای تحلیل، تنها شامل معدودی از کتاب‌های ریاضی و محتوای ریاضی کتاب‌های دوره پیش‌دبستانی بود. بدین سبب نتایج به دست آمده، قابل تعمیم به کل جامعه کتاب‌های ریاضی دوره پیش‌دبستانی نبود.

منابع فارسی

- امیری، محسن. (۱۳۹۲). مدل دوبعدی اشتباه مفهومی و خطا در ریاضی بر اساس نظریه تفکر هندسی ون‌هییلی و دانش مفهومی و رویه‌ای. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. آموزش ریاضی. دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی.
- بازرگان، عباس. (۱۳۹۴). ارزشیابی آموزشی (ویراست ۳ با تجدیدنظر). تهران: سمت. بخش‌نامه کتاب‌های مناسب مهدهای کودک - مرداد ۱۳۹۸ (۳ شهریور ۱۳۹۸). سازمان بهزیستی کشور.
- تاجیک‌خواه، مجید. (۱۳۹۱). بررسی تفکر هندسی دانش‌آموزان بر اساس نظریه ون-هییلی. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. رشته آموزش ریاضی. دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی.
- خانی، سحر. (۱۳۹۴). ارزیابی برنامه‌های درسی دوره پیش‌دبستانی از منظر مریبان آموزشی شهر سنندج. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. برنامه‌ریزی درسی. دانشگاه کردستان.
- سعیدپور پاریزی، شعله. (۱۳۸۹). تأثیر فعالیت‌های یادگیری چند رسانه‌ای بر اساس مدل فن‌هییلی بر توسعه تفکر هندسی دانش‌آموزان دوره پیش‌دبستانی. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. رشته آموزش ریاضی. دانشگاه شهید باهنر کرمان.

بررسی سازگاری محتوای آموزشی شکل های هندسی... نویسنده اول: نسیم ایمانی

غلام آزاد، سهیلا. (۱۳۷۹). رویکردهای نوین آموزش هندسه. *مجله رشد آموزش ریاضی*. سال پانزدهم، شماره ۵۹ و ۶۰. صص. ۱۸ تا ۲۵. دفتر انتشارات کمک آموزشی، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش.

فضلی، رخساره. (۱۳۹۶). رابطه سرنوشت کودک با کیفیت آموزش در دوره پیش-دبستانی. *ماهنامه تخصصی اولیاء و مربیان: نشریه تخصصی پیوند*. شماره ۴۴۹، صص. ۱۰ و ۱۱.

کبیری، مسعود. (۱۳۹۲). *طرح پژوهشی ارزشیابی کتاب های ریاضی دوم و ششم دبستان*. پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش.

کربلایی محمدحسن، زهرا. (۱۳۹۸). بررسی محتوای کتب ریاضی و شیوه های ارائه آن در پیش دبستان های شهر تهران. *سومین همایش تربیتی شناختی*. تهران: انجمن روان شناسی تربیتی ایران.

گرچی پور شوبی، فرشید. (۱۳۹۷). *سطح یادگیری استدلال هندسی دانش آموزان پایه نهم بر اساس نظریه ون هیلی*. پایان نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. رشته آموزشی ریاضی. دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی.

گروه پیش دبستانی دفتر برنامه ریزی و تالیف کتب درسی [سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی]. (۱۳۹۶). *راهنمای برنامه و فعالیت های آموزشی و پرورشی دوره پیش دبستانی به انضمام اساسنامه و اصول و چهارچوب برنامه دوره مصوب شورای عالی آموزش و پرورش*. انتشارات مدرسه، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش.

لطفی، اعظم. (۱۳۹۰). *تحلیل محتوای کتاب ریاضی پایه چهارم و پنجم ابتدایی بر پایه نظریه ربع های مغزی ند هرمان*. پایان نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. رشته برنامه ریزی درسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

لیاقتدار، محمدجواد؛ عریضی، حمیدرضا؛ امینی، نرجس و صدرارحامی، سعیده. (۱۳۹۰). نگرش دانش‌آموزان دبیرستان‌های دخترانه شهرستان تیران و کرون نسبت به آموزش درس هندسه به شیوه فن‌هیلی. **فصل‌نامه نوآوری‌های آموزشی**، سال دهم، شماره (۳) ۳۹، صص. ۷۵ تا ۹۹. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش.

یافتیان، نرگس و صفابخش چکوسری، اشرف. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای هندسه پایه هشتم بر اساس سطوح تفکر هندسی فن‌هیلی. **مجله رشد آموزش ریاضی**. دوره ۳۶، شماره ۳، صص. ۴ تا ۱۱. دفتر انتشارات کمک آموزشی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش.

منابع انگلیسی

Aktaş Arnas, Y., & Aslan, D. (2010). CHILDREN'S CLASSIFICATION OF GEOMETRIC SHAPES. **Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences**, 19(1):254-270.

Casa, T. M., Firmender, J. M., Gavin, M. K., & Carroll, S. R. (2017). Kindergarteners' achievement on geometry and measurement units that incorporate a gifted education approach. **Gifted Child Quarterly**, 61(1), 52-72.

Chang, K. E., Sung, Y. T., & Lin, S. Y. (2007). Developing geometry thinking through multimedia learning activities. **Computers in Human Behavior**, 23(5): 2212-2229.

Clements, D. H. (1998). Geometric and spatial thinking in young children, Opinion Paper. **National Science Foundation. Arlington, VA.**

Clements, D. H. (2004). Geometric and spatial thinking in early childhood education. **Engaging young children in mathematics: Standards for early childhood mathematics education**, 267-297.

Clements, D. H., & Battista, M. T. (1992). Geometry and spatial reasoning. **Handbook of research on mathematics teaching and learning**, 420-464.

Clements, D, H; & Sarama, J. (2000). Young children's ideas about geometric shapes. **Teaching children mathematics**, 6(8): 482-482.

Clements, D. H., & Sarama, J. (2011). Early childhood teacher education: The case of geometry. **Journal of mathematics teacher education**, 14(2):133-148.

Connolly, S. (2010). **The impact of Van Hiele-based geometry instruction on student understanding**. Thesis for the degree MS in Mathematics, Science, and Technology Education. St. John Fisher College.

Davis, G. A; & Hyun, E. (2005). A Study of Kindergarten Children's Spatial Representation in a Mapping Project. **Mathematical Education Research Journal**. 17 (1): 73-100.

De Villiers, M. (2010). Some reflections on the van Hiele theory. **In Invited plenary from 4th Congress of teachers of mathematics**.

Fesakis, G., Sofroniou, C., & Mavroudi, E. (2010). Using the internet for communicative learning activities in kindergarten: The case of the "Shapes Planet". **Early Childhood Education Journal**, 38(5): 385-392.

Fuys, D., Geddes, D., & Tischler, R. (1988). The Van Hiele Model of Thinking in Geometry among adolescents. **Journal for research in mathematics education**. *Monograph*, 3, i-196.

Guncaga, J., Tkacik, Š., & Žilková, K. (2017). Understanding of Selected Geometric Concepts by Pupils of Pre-Primary and Primary Level Education. **European Journal of Contemporary Education**, 6(3): 497-515.

Hoffer, A. (1981). Geometry is more than proof. **The Mathematics Teacher**, 74(1):11-18.

Inan, H. Z., & Dogan-Temur, O. (2010). Understanding kindergarten teachers' perspectives of teaching basic geometric shapes: a phenomenographic research. **ZDM**, 42(5), 457-468.

Jayathirtha, G. (2018). An analysis of thr National intended geometry curriculum. **Contemporary Education Dialogue**. 15 (2): 1-21.

Jung, M., & Conderman, G. (2017). Early Geometry Instruction for Young Children. **Kappa Delta Pi Record**, 53(3), 126–130.

Mahmood. Kh. (2009). Indicators for a Quality Textbook Evaluation Process in Pakistan. **Journal of Research and Reflections in Education**.3(2): 158-176.

Mason, M. (2007). The van Hiele levels of geometric understanding. **Colección Digital Eudoxus**, 1(2).

Mellor, K; Clark, R; Essien, A, A. (2018). Affordances for learning linear functions: A comparative study of two textbooks from South

Africa and Germany. **Pythagoras - Journal of the Association for Mathematics Education of South Africa**, 39(1): a378, 1-12.

Milburn. F.T; Lonigan. J. C; DeFlorio. L; Klein. A. (2018). Dimensionality of preschoolers' informal mathematical abilities. **Early Childhood Research Quarterly**.2(47): 487-495.

National Council of Teachers of Mathematics (NCTM) (2000). Principles and standards for school mathematics. **National Council of Teachers of Mathematics**, Reston, Va: NCTM.

Noraini, I. (2005). **Teaching and learning mathematics**. Malaysia: Utusan publication.

Ontario Ministry of Education. (2008). **Geometry and spatial sense, Grades 4 to 6: A Guide to Effective Instruction in Mathematics, kindergarten to Grade 6**. Toronto: Author.

Seah, R. (2015). Reasoning with Geometric Shapes. **Australian Mathematics Teacher**, 71(2): 4-11.

Siew, N. M., Chong, C. L., & Abdullah, M. R. (2013). Facilitating students' geometric thinking through Van Hiele's phase-based learning using tangram. **Journal of Social Sciences**, 9(3): 101-111.

Teppo, A. (1991). Van Hiele levels of geometric thought revisited. **The mathematics teacher**, 84(3): 210-221.

Van de Walle, John A. (2001). **Geometric Thinking and Geometric Concepts. In Elementary and Middle School Mathematics: Teaching Developmentally**, 4th ed. Boston: Allyn and Bacon.

Van de Walle, J. A. (2007). **Geometric Thinking and Geometric Concepts. In Elementary and Middle School Mathematics: Teaching Developmentally**, 4th ed. Boston: Allyn and Bacon.

Van Hiele, P. (1957). The Child's Thought and Geometry. In (Eds.) T. Carpenter, J. Dossey, & J. Koehler. (2004). *Classics in Mathematics Education Research*. National Council of Teachers of Mathematics.

Van Hiele, P. (1959). **Levels of mental development in geometry**. Dordrecht.

Van Hiele, P. (1986). *Structure and Insight: A Theoty of Mathematics Education*. Academic Press

Van Hiele, P. M. (1999). Developing geometric thinking through activities that begin with play. **Teaching children mathematics**, 5(6), 310-316.

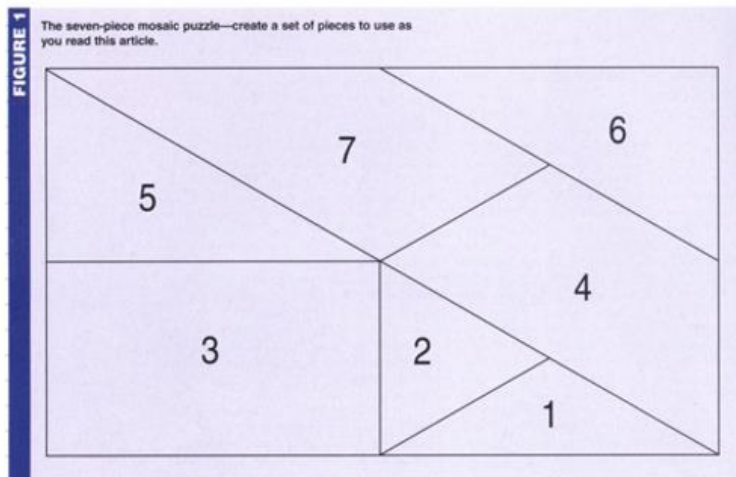
Zaranis, N. (2012). The use of ICT in preschool education for geometry teaching. Learning Science in the Society of Computers.

International Conference for Research in Science and Mathematics Education (CRECIM), Barcelona, Spain.

Zaranis, N., & Synodi, E. (2017). A comparative study on the effectiveness of the computer assisted method and the interactionist approach to teaching geometry shapes to young children. **Education and Information Technologies**, 22(4): 1377-1393.

پیوست شماره یک:

معمای موزاییک فن‌هیلی

تنگرام

